

Per amur dals linguatgs

S'engaschar per ina societad plurilingua e toleranta

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **«La plurilinguitad è ina noda-chasa da la Svizra (...). A nus stat'la a cor. Igl è essenzial da trair endament ch'ella pretendeva e pretendeva anc adina l'engaschi da la confederaziun, ma era quel da vischinas e vischins.** Per mantegnair e rinforzar tut noss linguatgs, duain nus oravantut als pussibilitar da sa sviluppar e da vegnir reconuschiads.

Talas stentas premettan ch'ins respectia er ils linguatgs minoritaris e ch'ins sa mettia en per els (...). Sviluppand cumpetenzas en nossas linguas naziunalas gia en ils prims onns da vita, mantegnain nus in dialog activ aifer noss pajais (...). Nus emblidain fitg savens ch'il linguatg na gida betg mo a communitgar, mabain er a chapir autras culturas (...). Perquai duain ins salidar l'engaschi da la revista 'Babylonia' per instruir ed emprender linguatgs. Jau la gratulesch da cor per ses ventg onns da vita, giavischond puspè ventg buns onns deditgads al mantegniment ed al svilup da nossa identitad cun pliras linguas e culturas.» Uschia la prefaziun da cuss. fed. Alain Berset en il nr. 3/2011 da «Babylonia» (www.babylonia.ch – babylonia@idea-ti.ch). L'introducziun da lez quadern da giubileum punctuescha: «'Babylonia' è l'istorgia curta d'ina gronda amur, la persuasiun ch'i vala la paina da s'engaschar e d'agir per ina societad da pliras linguas e culturas, d'ina societad averta e toleranta (...). 'Babylonia' riguarda vinavant las linguas (...) sco expressiuns da culturas e furmas da vita» (p. 7).

En la tradiziun da l'illuminessem

Schefredactur Gianni Ghisla punctuescha: «Tecnica ed economia (...) ans han manà il bainstar material e transfurmà nossa moda da viver, ma era nossa maniera da pensar e nossa cultura (...). Il carstgaun pudess vegnir l'unfrenda da sias atgnas conquistadas ed 'emblidar' las valurs umanisticas fundamentalas da la modernitad, (...) per exempel l'avertura e la diversitad linguistica e culturala (...). L'egocentrissem cultural e l'etnocentrissem (...) na sa manifestan betg mo en l'avanzament dal[s] dialect[s] da la Svizra tudestga ed en general en ina stagnaziun da las cumpetenzas linguisticas, mabain er en

la nova legitimaziun publica da la xenofobia ed en l'intoleranza envers tut quai ch'è different. Il humus che alimentescha questa cultura è la furmazion d'ina resistenza naziunal-conservativa cun manieras da politisar adina pli rubiestas (...). L'identitad svizra, cun ses pluralissem linguistic e cultural, ha vistas per l'avegnir mo sch'ella renunzia per adina a ses possess ed a sia tradiziun da sa surstimar; ella duai sa stentar da cuntin d'examinar senza ses agen svilup. Quai pretenda in cumbat cultural, pia ina reorientaziun (...). Nus en Svizra duain prender cogniziun ch'ins resguarda adina pli pauc las linguas minoritarias, dacurt schizunt il franzos per exempel a Turitg, ch'ils mecanissem dal martgà mainan a pensar ed agir a moda utilitara ed egoistica sin donn e cust da la solidaritad, ed oravantut che cunzunt partidas populistas da dretga derasan intolleranza e violenza verbala envers la diversitad (...). Nus lain prender serius la lecziun da Dürrenmatt: La Svizra n'astga betg sa sviluppar ad ina praschun; nus na duvain nagin survegliader (...). Quai che fa bassegn, en Svizra sco utrò, quai è dapli discussiun critica tenor la megla tradiziun da l'illuminessem. I sa tracta simplamain da projectar in futur nov» (pp. 10–12).

Quatter vuschs admoneschan

Ghisla fa endament ils 23 da schaner 2012: «En l'aula da l'Institut per la plurilinguitad (Friburg) occupan passa tschient persunas tut las sutgas (...) per udir ils referats e discutir davart linguas, culturas e la Svizra dal futur (...). [L'antieriur cuss. guv.] Gabriele Gendotti (TI) fa endament ina greva vieuta per la plurilinguitad sco element da l'identitad svizra e sco plivalur da nossa cultura, cur ch'il chantun Turitg ha decis da dar la prioritad a l'englais sco rom da scola cunter las linguas naziunalas (...). Il schef dal departament turitgais d'educaziun (...) ha lezza giada dischavua la politica da las instituziuns naziunalas» (pp. 11 e 13). L'antieriur cuss. naz. Cécile Bühlmann (LU) punctuescha: «La lingua vegn battida en il cumbat per il niz, sche la politica dat luc e sch'ins unfrescha la solidaritad sin l'altar dal neoliberalissem» (p. 13). Lura Frédéric Jauslin, schef da l'Uffizi federal per la cultura, ha manegià «ch'ins duaja puspè mo-

tivar e fascinar per il studi da linguas (...). Mo tgi che haja plaschair d'in linguatg ed al dovria po vairamain l'instruir» (pp. 13–14). Il romanist Georges Lüdi (BS), spezialist da la bilinguitad, fa endament quella dals uffants immigrads che la scola duaja promover: «Ins pudess als dispensar da l'instrucziun en il segund linguatg naziunal (...) per facilitar lur integrazion» (p. 16).

La Svizra en privel

Ma tgi che dat dapli da patratgar è l'antieriur cuss. naz. Chiara Simoneschi-Cortesi (TI); lezza admonescha sco anteriura relatadra da la cumissiu davart la Lescha federala per ils linguatgs naziunals e per l'enclieg tranter las cuminanzas linguisticas (2007): «La Svizra dovra ina politica da linguatgs (...) perquai che las tendenzas da globalisaziun periclitescan nossa identitad da pliras linguas e culturas e schizunt nossa existenza. Cunzunt ils linguatgs minoritaris da noss pajais en smansatschads pli che mai (...). La globalisaziun munta prevalenza da motivaziuns economicas e da l'unifurmaziun (...). Ins vul dar da crair che noss uffants na possian betg emprender in segund linguatg, (...) ma ins emblida ils resultats da la perscrutaziun e pratica dal studi tempriv. Ins ha insumma la tendenza d'unfrir ils linguatgs naziunals pervi d'in'uscheditga stgarsezza da finanzas u da l'englais sco tscherna nizzavla (...). Ins tralasca dentant da mesirar ils donns d'orizonts uschè stretgs. La giuventetgna perda l'ocasiun d'emprender linguas e da s'avrir al mund en ina vegliadetgna nua che quai è pli lev. La Svizra sa metta en privel da sa schliar plaun a plaun. L'economia perda in chapital fundamental per tegnair pitg (...). Cun enconuscher ils linguatgs naziunals, pudain nus apprezzar la cultura, las valurs e las aspiraziuns da tschels, dialogar cun els, als chapir e construir cun els ina convivenza paschavla. Noss confederads, senza ils linguatgs, vegnan prest esters. Co pudesan nus lura bajegiar noss pajais ensemen cun els?» (pp. 21–22).

Il talian chatschà a chantun

La Quotidiana dals 5 d'october 2011 ha preschentà «La lingua italiana in Svizra», essai da Renato Martinoni, professor

da litteratura taliana a l'Universitad da S. Gagl. Ussa cuntogna il quadern special da «Babylonia» er in artitgel en stil baroc da Martinoni: «Notizie dalla riserva dei Mohicani» – manegià è l'intschess svizzer italo-fon che la maioritad germanofona haja surlaschà a la «lingua regionala» da Dante: «Surviva lura il fraschel stadi svizzer (...)? U vegn el parti en quatter purziuns, sco ch'in dictatur african barmier proponeva da lez temp?» (pp. 31–32). L'autur punctuescha las duas tendenzas cleras da noss temp: «L'englais vegn adina pli impurtant, entant che l'aleman derasà (...) disturba, spaventa e fa mal a tgi che ha emprendi tudestg a scola, ma na discorra e n'enclegia betg quella varianta 'svizra'. Forsa na vul el gnanca l'emprender, gia damai ch'ella è irrelevant ordaifer ils cunfins svizzers» (p. 31). A tuttavia cumplitgesch'la l'enclieg vicendaivel tranter la maioritad e las cuminanzas linguisticas pli pitschnas, giavischà da l'art. 70 da la constituziun federala.

Rinforzar la coesiun naziunala

Il 28 da favrer 2012 ha il cussegl naziunal refusà duas iniziativas parlamentaras dal «verd» Antonio Hodgers (GE) che levavan prescriber il diever public dal tudestg standard en tscherts cas «per rinforzar la coesiun linguistica dal pajais e la temprera federalistica da nossa naziun da voluntad» («Corriere del Ticino» dal 1. da mars, p. 5). Hodgers ha exprimì ses quità perquai che l'aleman saja oramai in linguatg da pussanza («langue de pouvoir») en l'economia, la politica, las ciencias e las medias. L'emprima iniziativa resguardava las emissiuns d'infurmaziun, da debatta e da ciencias; ella ha survegnì mo 46 vuschs cunter 116. Il segund text, davart allocuziuns dal cussegl federal, è vegnì sbittà da 149 vuschs encunter 24. L'artitgel gia cità dal «Corriere del Ticino» commentescha: «La lingua (...) è pussanza – en politica, en la lavur, en las medias. Quai avevan chapì noss fundaturs; perquai è noss stadi federal naschì er enturn ina plurilinguitad che cumpigliava las minoritads per furmar in spazi federal (...). Ma ils dialects, cun erodar da cuntin plaun a plaun la lingua naziunala, mainan ad ina crisa dal model.» Il progress da l'englais e dals dialects a donn e cust dals linguatgs naziunals

ha gia analisà il schurnalist José Ribeaud, anteriur schefredactur dal «téléjournal» romand a Turitg, en ses essai: «La Suisse plurilingue se déglingue» («... va en paglia»; v. La Quotidiana dals 27 da matg 2010). Bainbod cumpara ina versiun tudestga actualisada da lezza ovra fundamentala tar ina chasa editura renumada da Turitg. Speranza vegn quella publicaziun ad uras.

LA QUOTIDIANA

Editura: Südostschweiz Presse und Print AG
 Editeur: Hanspeter Lebrument
 CEO: Andrea Masüger

Schefredactur: Martin Cabalzar

Redacziun

Agentura da Novitads Rumantscha (ANR):
 Flurin Andry (fa), Gieri Antoni Caviezel (gac),
 Claudia Cadruvi (vi), Martina Fontana (mfo), Hans
 Huonder (hh), Susi Rothmund (sr), Gion Nutegn
 Stigier (gns), Giuseppe Venzin (gv).

Collavurators redacziunals:

Andreas Cadonau (ac), Giuseppe Capaul (gc),
 Lucas Deplazes (ld).

Adressas redacziunals:

La Quotidiana, Via comerciala 22, 7007 Cuir, a
 tel. 081 920 07 10, fax 081 920 07 15,
 mail: redaktion-lq@suedostschweiz.ch

Agentura da Novitads Rumantscha (ANR)

Via da Masans 2, 7000 Cuir, a
 tel. 081 250 48 00, fax 081 250 48 03,
 mail: anr@spin.ch
 Surselva: tel. 081 936 47 00, fax 081 936 47 01,
 mail: surselva@anr.ch
 Engiadina: tel. 079 218 27 60, fax 081 856 11 59,
 mail: engiadina@anr.ch
 Surmeir: tel. 079 430 69 30, fax 081 684 32 82,
 mail: surmeir@anr.ch
 Sutselva: tel. 081 258 32 68
 mail: sutselva@bluwin.ch
 Tgòls postal, 7432 Ziran

Editura Südostschweiz Presse und Print AG,

Via da la caserna 1, 7007 Cuir, a
 tel. 081 255 50 50, fax 081 255 51 10
 mail: cmoser@suedostschweiz.ch

Servetsch d'abunents e da distribuziun:
 tel. 0844 226 226, mail: abo@suedostschweiz.ch

Inserats

Südostschweiz Publicitas AG,
 Via S. Clau Sura 11, 7130 Glion
 tel. 081 920 07 17, fax 081 920 07 18,
 mail: ilanz@so-publicitas.ch

La Quotidiana cumpara tschintg giadas ad emna
Ediziun: «Die Südostschweiz»: 122 723 exemplars.
 Dumber da lecturs: 236 000

**Communicaziun da participaziun considerabla
 sin fundament da art. 322 CP:**
 Südostschweiz Radio AG, Südostschweiz TV AG,
 Südostschweiz Emotion AG, Südostschweiz
 Pressevertrieb AG, Südostschweiz Partner AG,
 ergo use swiss ag.